

Ortaçağın Karanlık Çehresi:
ENGİZİSYON MAHKEMELERİ

© İlk Harf Yayınevi, 2011

Kitabın tüm yayın hakları "İlk Harf Yayınevi"ne aittir.

› İlk Harf Yayınevi, 9
Tarih Serisi, 1

› ISBN
978-605-5457-29-7

› Genel Yayın Yönetmeni/Editör
Ersan Güngör

› Ekler ve Çeviri Yazı
Cahit Külekçi

› Sayfa Düzeni
İrfan Güngörür

› Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

› Basım Tarihi
1. Baskı, İstanbul, Eylül 2011

› Baskı / Cilt
Şenyıldız Yay. Hed. Eşya ve Teks. San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 11964)
Gümüşsuyu Cad. No:3/2 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92

› **İLK HARF YAYINEVİ**

Genel Dağıtım

Çelik Yayınevi

(Sertifika No, 14710)

Ticarethane Sokak No: 59 Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

Tel: +90 212 511 28 11 - 513 73 19 • Fax: +90 212 511 28 12

www.celikyayinevi.com • info@celikyayinevi.com

ZİYÂ PAŞA

Ortaçağın Karanlık Çehresi:
ENGİZİSYON MAHKEMELERİ

Ekler ve Çeviri Yazı
Cahit Külekçi

 ilkharf
YAYINEVİ

İçindekiler

› Önsöz.....	7
› Çalışma Hakkında.....	9
• Ziyâ Paşa'nın Hayatı ve Eserleri.....	13
• Usûl Hakkında.....	16
› Engizisyon Fikrinin Oluşum Süreci.....	19
• İspanyol Engizisyonu.....	23
• Roma Engizisyonu.....	28
› Osmanlı Devleti'nde Adalet Sistemi ve Engizisyon.....	35
• Osmanlı Devleti'nde Yargı ve Kurumları.....	35
• Osmanlı Devleti ve Engizisyon.....	38
› Bibliyografya.....	41
› Dizin.....	45

Engizisyon Tarihi Çeviri Yazı

› Ashâb-ı Mutâle'aya.....	51
› Engizisyon Tarihi.....	53
› Engizisyonun Bazı İstlâhâtı ve Alâmâtı.....	89
› Hâtîme.....	97
› Lügat.....	99

Önsöz

Fngizisyon zihniyeti, bazı Batılı devletlerin ve özelde haçlı zihniyetinin adalet anlayışını tasvirde önemli ipuçları sunar. Nitekim XIII. yüzyıldan itibaren Avrupa’da kurulmaya başlanan engizisyonlar, dinî olduğu kadar siyasî muhaliflerin de bir şekilde bertaraf edilmesini hedeflemektedir. Bu hedef uğruna engizisyonlarda, tebâiyyetine bakılmaksızın pek çok insanın katline karar verilmiş ve bu kararlar ivedilikle uygulanmıştır.

Latin harflerine çevirisini yaptığımız eser de bu mahkemelerin içinde buldukları psikolojik ortamı ve mahkemelerin hazırlanmasını gerektiren unsurları tavsif edebilme açısından bize yol göstermektedir.

Fransız yazarlar Chéruel ile Lavélee’nin İspanya ve engizisyona dair yazdıkları kitaplar Ziyâ Paşa tarafından özetlenerek Osmanlı Türkçesi’ne kazandırılmış, bu çeviri de tarafımızdan Latin harflerine çevrilerek okuyucunun ilgisine sunulmuştur. Konuyla ilgili olarak verdiğimiz ön bilgilerle birlikte kitabın fayda sağlayacağını umuyoruz.

Cahit KÜLEKÇİ

Çalışma Hakkında

Batılılaşma süreci, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde karşılaşmış olduğu, idarî, ekonomik ve sosyal güçlüklerle mücadele edebilmek için geliştirmiş olduğu reflexlerden sadece birisine işaret eder. Süreç, devletin esasında bulunan İslâm medeniyetinin unsurlarıyla çelişmeden, bir başka ifadeyle İslâm medeniyetinin kurumlarını aslından uzaklaştırmadan, kurumları ya da mekanizmaları güncelleştirme çabası olarak da değerlendirilebilir. Bu çerçevede devletin son yüzyılı, XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin dönüşümü sürecinde önemli bir zaman dilimi olarak değerlendirilir. Bilhassa bu yüzyılda, tüm alanlarda olmasa da ordu, eğitim,¹ ekonomi ve bürokraside göze çarpan Batılılaşma yanlısı kıpırdanmalar, belki de beklenmeyen bir alanda, kültürel kurumlarda da kendisini hissettirmiştir.

Devletin sınırları dahilinde mukim bulunan sosyal unsurlar üzerinde tam hâkimiyet sağlama hedefi çerçevesinde ve bu kıpırdanmaların halli noktasında, kökeni belli olmayan bir takım politik yaklaşımlar üretilmesini anlamlı bulmak gerekir. Zira merkezî idarenin kontrolü ile ekonomik kaynakları

¹ Meselâ Osmanlı'da eğitim konusunda batılılaşma düşüncesinin ilk ürünleri askerî okullar ve batıya öğrenci gönderilmesidir. Bu da XVIII. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmeye başlamıştır: İsmail Doğan, *Tanzimat'ın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İstanbul 1991, s. 393.

kullanımı, bürokrasinin politik ve sosyal üstünlüğünü garanti altına almanın ilk şartı olarak yorumlanmaktaydı.

Nitekim XIX. yüzyılda Osmanlı bürokrasisi, ekonomik kaynakları geleneksel sistemde politik güç üzerinde meşru bir hak iddia edemeyecek gayr-ı Müslim gruplar olan yerel Hıristiyanlar veya yabancı çıkar çevreleriyle beraber ekonomik kaynakları kullanmıştır. Bununla beraber ayanlar da Müslüman nüfusun desteğini sağlayarak, dinî prensiplerin sözde ihlâli konusunda hükümete karşı ulemanın meşruiyet desteğini sağlamıştır. Dolayısıyla daha önce başlayan ve bu yüzyılda da ısrarla devam eden batı karakterli dönüşüm, Müslüman halka hizmeti amaçlamamış aksine halktan uzak, politik çıkarları esas almıştır.²

Batılılaşmanın bu aşamasında, tabiri caizse dikkate alınmayan halkın yerini, özellikle yukarıda zikrettiğimiz alanlarda **'Avrupalı devletler ve büyük tüccarlar'** işgal etmiştir. Devletin içinde bulunduğu sıkıntılı durumun aşılmasında çok önemle yere sahip olduğu inanılan bu zümrelere Osmanlı bürokrasisinin yönelimi ve merkezî idarecileri de aynı bürokratların mutlak olarak anlaşılın dönüşüme yönlendirmesi, batılılaşma ile başlayan süreci daha başından menfi bir durumla tazviz edilmesini zorunlu kılmıştır.³

Öyle ki, mezkûr yüzyılda ekonomiden eğitime kadar pek çok kurumda, meselâ Yahudiler Türklerden daha etkin rol oynamıştır.⁴

Tabî ki bahse konu değişimlerin bir anda gerçekleştiğini söylemek ya da sürecin başlangıcını kesin bir tarihe atfetmek mümkün değildir. Fakat etki alanının çok kısa sürede genişlediğini ve tüm topluma şâmil olma iddiasını da belirtmek icab etmektedir.

² Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi*, Ankara 2002, s. 77, 78.

³ Ömer Açıkgöz, *Osmanlı Modernleşmesi*, İstanbul 2008, s. 258.

⁴ Açıkgöz, *a.g.e.*, s. 476.

Buna rağmen Osmanlı toplumunu kökten etkilemeye başlayan değişimlerin '**kadın**'lar üzerinde çok fazla cârî olmamasına, kadınların batılılaşmaya ya da modernleşmeye gösterdiği dirence de muhakkak işaret etmek gerekmektedir.⁵

Görüldüğü üzere Osmanlı'da gerçekleşen modernleşme süreci genel olarak '**batı**'lılaşma süreciyle eş değer bir hâlde cereyan etmiştir. Bunun da '**yabancı**' unsurlarla '**yerli**' unsurların karışımı ile gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Böylelikle Osmanlı'da söz konusu olan modernleşme, her unsurunda ve aşamasında bir de *yabancılaşmayı* berberinde sürüklemiş, millet beyninde yeni hisler oluşmuştur. Dolayısıyla yönetilenler, yönetenlerle özellikle de bürokrasinin en üst kademesiyle paylaştıkları iddia edilen din, dil ve günlük âdetlere rağmen aralarında giderek azalan daha az ortak yön bulmaya başlamışlardır.⁶

Bu genel ifadelerle izaha çalıştığımız Osmanlı modernleşmesinin, Osmanlı'nın kurtuluşunu sağlayacağı yönündeki tedirginlikleri azaltmaya yardımcı olmadığını, meşrutiyet sistemi üzerinde yaşanan tartışmalardan çıkarabilmekteyiz.

Bu paralelde, 1860'lı yıllarda '**Yeni Osmanlılar**' tarafından Osmanlı'nın tek kurtuluşu olarak görülen değişim yanlısı siyasal sistem, dönemin aydınları tarafından destek bulmuştur. Mithat Paşa, Namık Kemal ve Ziyâ Paşa'nın⁷ da katkılarıyla hazırlanan '**Kânûn-i Esâsî**' bu desteğin en belirgin yönünü izhar eder.⁸

Fî'l-hakîka, kanunun hazırlanmasında kurucu bir meclis veya halk temsilcilerinden oluşan bir yasama meclisi rol almış değildir. Bu bakımdan Kânûn-u Esâsî'nin şekli açıdan anayasa

⁵ Bernard Lewis, *Ortadoğu*, Çev: Selen Y. Kölay, Ankara 2005, s. 8, 9.

⁶ Karpaz, *a.g.e.*, s. 81.

⁷ Şükrü Kurgan, *Ziyâ Paşa*, İstanbul 1963, s. 3, 4.

⁸ İlbeyi Özer, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda*, İstanbul 2006, s. 38.

sayılamayacağını söyleyen hukukçular varsa da maddî hukuk açısından anayasa olarak kabul edilmemesi için hiçbir sebep yoktur. Anayasanın hazırlanmasında iktidarın haklarını korumaya özen gösteren Cevdet Paşa, mütercim Mehmed Rüştü Paşa gibi muhafazakârlarla Mithat Paşa, Süleyman Paşa ve Ziyâ Paşa gibi liberal-reformistler, devletin siyasal sisteminin reforme edilmesinde denge sağlayıcı karakterler olarak değerlendirilmişlerdir.⁹

Osmanlı'nın içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtulması başta olmak üzere çeşitli alanlarda yenilikleri gündeminde tutan ve bu hedefle ortaya çıkmış ilk örgüt olan *Yeni Osmanlılar*, Osmanlı Devleti'ndeki istibdat sebebiyle yaşamlarını devletin hudûdları dahilinde sürdürememeleri câlib-i dikkattir. Avrupa'da basın yoluyla mücadelelerini '**Jön Türkler**' olarak devam ettirme yolunu seçen bu zümreye dahil olan Ziyâ Paşa da hedefinde '*ezelî olan meşrû' adaleti memlekette usûl-ü meşveretle ortaya çıkarmak*' prensibini esas alarak Kânûn-u Esâsî'nin özüne paralel bir düşüncüyü kendiliğinden geliştirmiştir.¹⁰

Öyle ki, Ziyâ Paşa gibi II. Abdulhamid'in de siyasî düşüncesi bundan farklı değildi. Ancak usul açısından muhakkak ve önemli farklılıklar bulunmakta, II. Abdulhamid bu düşüncesinin yanında bir de devletin bekasını düşünmektedir. Nitekim padişah, Osmanlı Devleti'nin istiklâlini ve top-
rak bütünlüğünü savunmayı hayatî bir görev saymaktadır. Bürokratlarından öncelikle devletin çıkarlarının neler ve nerede olduğunun tespitini ve buna göre ana hedef, prensipleri belli, şahıslara göre değişmeyen bir dış politikanın belirlenmesini istemektedir. Bu çerçevede padişah etrafında toplanan muhafazakâr ve dürüst bürokratlarının desteği ile devlet yönetimini yavaş yavaş kendi eliyle toplamaya başlar

⁹ Ziyâ Kazıcı, *Sultan II. Abdulhamid ve Dönemi*, İstanbul 2009, s. 57.

¹⁰ Ebu'z-Ziyâ Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, Hzl: Ziyâd Ebu'z-Ziyâ, İstanbul 1973, I, 243.

ve sarayı dış politikanın belirlenmesinde tek yetkili organ kılar.¹¹ Muhtemelen bu tavır da Ziyâ Paşa gibi bir kısım aydınlarla padişahın düştüğü fikrî ayrılığın en belirgin noktasına tekabül eder.

Son olarak şunu da eklemek istiyoruz; **'Jön Türkler'** ya da **'Yeni Osmanlılar'** a dâhil olan Ziyâ Paşa'nın, Namık Kemal'le birlikte Osmanlı saltanatına karşı örgütlendikleri ve hatta Ziyâ Paşa'nın sadrazam, Namık Kemal'in de hariciye nâzırı olması gibi bir takım siyasî hareketlenmeler içinde buldukları da ifade edilmektedir. Bu durumu da yukarıda zikrettiğimiz fikrî ayrılık çerçevesinde değerlendirmek gerekir.¹²

Kısaca Ziyâ Paşa'nın mensubu bulunduğu çevreyi izahla iktifâ ederek, eserini incelediğimiz yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Ziyâ Paşa'nın Hayatı ve Eserleri

Dîvân şairi olarak yetiştiği ifade edilen Ziyâ Paşa, Namık Kemal ve Şinasi ile birlikte Tanzimat Edebiyatı'nın da önde gelen edebiyatçılarından birisi olarak değerlendirilmektedir. Siyasî yaklaşımları sebebiyle uzun yıllar Fransa'da kalan Ziyâ Paşa'nın bu yüzden Türkçe ile ilgili sıkıntıları olduğu ve hatta Türkçeyi *'üç dilden mürekkebe karma bir lisân'* sandığı da ifade edilmektedir.¹³

Her ne kadar dîvân şairi olarak yetiştiğini aktarsak da Ziyâ Paşa temelde dîvân edebiyatını millî edebiyat çizgisinde değerlendirmez. **'Şiir ve İnşâ'** adlı yazısında da buna vurgu yaparak halk edebiyatına dönüşmesi gerektiğinden dem vurur:

¹¹ Cevdet Küçük, II. Abdulhamid Dönemi Paneli, *II. Abdulhamid'in Dış Politikası*, İstanbul 2000, s. 116.

¹² Yılmaz Öztuna, *II. Abdulhamit Zamanı ve Şahsiyeti*, İstanbul 2008, s. 201.

¹³ Nihad Sami Banarlı, *Kültür Köprüsü*, İstanbul 2007, s. 192, 193.

Şiir her kavimde tabîidir. Yeryüzüne ne kadar kavimler ve milletler gelmişse hepsinin kendilerine mahsûs şiirleri vardır. Osmanlıların şiirleri acaba nedir? Necâtî, Bâkî ve Nef'î dîvanlarında gördüğümüz kasîdeler ve gazeller ve kıt'alar ve mesnevîler midir? Yoksa Hoca ve İtrî gibi mûsıkîcilerin besteledikleri Nedim ve Vâsıf şarkıları mıdır? Hayır, bunların hiçbiri Osmanlı şiiri değildir.¹⁴

Seçkin ve köklü bir muhitin evladı olan Ziyâ Paşa, 1825 yılında İstanbul'da doğmuş ve çeşitli bürokrasi kalemlerinde görev yapmıştır. 1879 yılında Adana'da vefat eden Ziyâ Paşa, Osmanlı Devleti'nin son Harbiye Nâzırı'dır.¹⁵

Asıl adı Ziyâeddin Abdulhamid¹⁶ olan Ziyâ Paşa hakkında '**Sicilli Osmânî**'de verilen bilgiler ise şu şekildedir:

Gümrük kâtiplerinden Ferideddin Efendi'nin oğludur. 1262 (1846)'de Mektûbî-i Sadâret kalemine ve 1270 (1853/4)'te Tanzîmat Meclisi kalemine girip 1274 (1857/8)'te mâbeyn-i hümâyûn kâtibi ve Receb 1278 (Ocak 1862)'de zabtıye müsteşarı ve ardından Atina sefiri ve birkaç günde mîrimirân rütbesiyle Kıbrıs mutasarrıfı, Rebîu'l-âhir 1279 (Ekim 1862)'da Meclis-i Vâlâ âzâsı, Cemâziye'l-evvel 1279 (Kasım 1862)'da ûlâ evveliyile beylikçi, Şevvâl 1279 (Nisan 1863)'da Bosna müfettişi, 15 Zi'l-hicce 1279 (3 Haziran 1863)'da tekrar Meclis-i Vâlâ âzâsı, Rebîu'l-âhir 1280 (Eylül- Ekim 1863)'de deâvî nâzır, 6 Receb 1280 (17 Aralık 1863)'de Amasya mutasarrıfı, 18 Receb 1282 (7 Aralık 1865)'de Canik mutasarrıfı ve 26 Cemâziye'l-evvel 1283 (6 Ekim 1866)'te Meclis-i Vâlâ âzâsı olup, 4 Muharrem 1284 (8 Mayıs 1867)'te Kıbrıs mutasarrıfı oldu. 14 Muharrem 1289 (24 Mart 1872)'da icrâ reisi ve 8 Safer 1290 (7 Nisan 1873)'da Şûrâ-yı Devlet âzâsı olup beşinci

¹⁴ Atilla Özkırımlı, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, Eskişehir 1993, s. 5, 6.

¹⁵ Sâmîha Ayverdi, *Bir Dünyadan Bir Dünyaya*, İstanbul 2005, s. 53.

¹⁶ Abdulhamid Ziyâeddin Paşa olarak da kayıtlarda ismi geçer: Ahmed Vahdettin Bey'in babası, Adana valisi Abdulhamid Ziyâeddin Paşa. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Defterler, 12/111.

günü azl edildi. 24 Rebû'ü'l-evvel 1291 (11 Mayıs 1874)'de Şûrâ âzâsı, 11 Cemâziye'l-evvel'de (26 Haziran) maârif müsteşarı, Zi'l-hicce 1291 (Ocak 1875)'de vezirlikle Suriye vâlisi ve Cemâziye'l-âhir 1294 (Haziran- Temmuz 1877)'de Adana vâlisi olup¹⁷ 1296 (1879)'da orada vefât etti. Şâir ve kâtipti. Tuhfe-i Vehbîye nazîresi, nahvden Âsım'ın telifine eksik bir şerhi, Harâbât ismiyle üç dilden bir müntahabâtı ve başka manzûm eserleri vardır.¹⁸

Ziyâ Paşa'nın diğer eserlerini de şu şekilde beyan etmek istiyoruz:

Bir tür anı kitabı olan **Defter-i Âmâl**; makale tarzında yazılmış **Şiir ve İnşâ; Külliyyât-ı Ziyâ Paşa**, 1297/1880, Nşr: Süleyman Nazif, İstanbul, Yeni Matbaa, 1342/1924; **Eşâr-ı Ziyâ**, 1297/1880, Nşr: Hamdi, İstanbul, Mihran Matbaası, 1298; **Tercî-i Bend, Terkîb-i Bend**, 1297/1880, [y.y., t.y.]; **Rüyâ (Edib-i Muhterem Merhûm Ziyâ Paşa'nın Rüyâsı)**, 1297/1880, İstanbul, Kasbar Matbaası, 1910; **Zafernâme**, 1297/1880, Şrh: Hüsnü Paşa, [y.y., t.y.]; Ayrıca **Zafernâme Şerhi**, 1297/1880, [y.y., t.y.]; **Harâbât ve Mukaddimesi**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1291, I- III Cilt; **Verâset-i Saltanât-ı Seniyye**, 1297/1880, Dersaâdet, [y.y.], 1326; **Endülüs Tarihi**, Louis Viardot, Mütercimi: Ziyâ Paşa, İstanbul, Karabet ve Kasbar Matbaası, 1887/1304 - 1888/1305, I-IV Cilt; **Tartuffe**, Jean Baptiste Poquelin Moliere, Mütercimi Ziyâ Paşa, Kostantiniye, Matbaa-i Ebüzziyâ, 1304 ve J. J. Rousseau'dan tercüme ettiği **Emilé**.

¹⁷ Bu bilgi Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bir belge ile çelişmektedir. Bkz: Dâhiliye Defterler, 12 / 111. Mezkûr vesikaya göre 1276/ 1860 yılında Ziyâeddin Paşa, Adana valisidir.

¹⁸ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, Hzl: Seyit Ali Kahraman-Nuri Akbar, İstanbul 1996, V, 1716.

Usûl Hakkında

1. Latin harflerine çeviride esas aldığımız eser, 1299 hicrîde basılan ve ilk tab' olan eserdir. Eser toplam 64 sayfadan müteşekkildir. Aynı eser ikinci kez 1305 hicrîde daha küçük ebatta ve 107 sayfa olarak basılmıştır. Her iki baskısı da Matbaa-i Ebu'z-Ziyâ'da yapılmıştır. Baskılardan birisi ya da her iki baskının, Osmanlı Devleti tarafından yasaklandığı ve toplatıldığı arşiv vesikasında yer almaktadır. Yasaklanan ve toplatılan baskının hangisi olduğunu bilemiyoruz. Hâdis e h. 1320'de gerçekleştirilmiştir.¹⁹

2. Çevirinin metin kısmında köşeli parantezler '[']' içinde belirtilen rakamlar, asıl metnin sayfa numaralarını göstermektedir.

3. Transkripte esas olacak her hangi bir belirgin usul takip edilmemiş ancak okunduğunda yanlış anlaşılabilir kelimeler '^' işareti ile med edilmiştir. Ayrıca 'ayn' harfleri üzerine de kısmen ters kesme işareti konmuştur: Men'i, kal'a vb. kelime sonuna tesadüf eden 'ayn' harfini belirtmek için de düz kesme işareti konmuştur: Tab', müdâfi' vb. Kelime ortasında geçen ve 'e' harflerinden hemen sonra gelen kesme işareti ise o harfin 'hemze' olduğunu göstermektedir: Me'mûr, te'kid vb.

4. Metinde geçen Arapça tamlamalar Arapça i'rab kurallarına göre yazılmaya çalışılmıştır: fi hâleti hâzihî, 'alâ vechi't-telfik vb.

5. Bazı özel isim ya da yer isimlerinin yanında yer alan '(?)' işareti, o kelimenin tam veya doğru olarak okunamadığı anlamına gelmektedir. Bu tür kelimeler için asıl metne müracaat edilmesi, okuyucunun yararına olacaktır.

6. Metinde geçen yer isimleri, asıl metinde geçtiği gibi yazılmıştır: Marsiya, Dalladolid vb. Bu kelimeler, Marsilya,

¹⁹ BOA, Maarif Nezâreti, Mektub-i Kalemî, 659/ 13.

Valladollid gibi günümüz şekline dönüştürülmemiştir. Ancak bazı yer isimlerinin yanlarına parantez içinde günümüzdeki kullanım şekli de belirtilmiştir: Kastila (Castilla), Toluşa (Toulouse) vb. Yabancı şahıs isimlerinin bazıları metinde yer aldığı şekliyle değil de, günümüzdeki kullanım şekliyle yazılmıştır: Isabella (metinde: Ísabel), Ferdinand (metinde: Ferdinan) vb.

7. Çeviri yazının arkasında yer alan lügat kısmında, metinde geçen bazı kelimelerin günümüz Türkçesi'ndeki karşılıkları verilmiştir. Dizinde yer alan kelimelerin ise çeviri yazı ile ilgisi bulunmamaktadır.

Engizisyon Fikrinin Oluşum Süreci

Ortaçağ şeklinde tavsif edilen sürecin hangi dönemleri, yılları kapsadığı hakkında ittifak bulunmamaktadır. Yaygın görüşe göre Ortaçağ, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından (M.S. IV.- V. yüzyıl) Haçlı Seferleri'nin son bulunduğu yıllara kadar (M.S. XIII. yüzyıl) geçen süredir.¹ Yaygın görüş de olsa Haçlı Seferleri'nin sonlandığı 1272 yılı ve Yeniçağ'ın başlatıldığı İstanbul'un fethi olan 1453 yılı arasında iki yüz yıla yakın bir sürenin var olması, izah etmekte zorlandığımız bir açıklığı husule getirmektedir.² Bu çerçevede Ortaçağ'ı M.S. IV.- V. yüzyıldan başlatıp, XV. yüzyıla kadar genişletmek daha tutarlı bir davranış olacaktır. Nitekim çağların bu şekilde ayrılmasına sebep olan tarihî vakıaların gelişimi de buna uygundur.

Ortaçağ şeklinde belirlediğimiz sürecin sınırlarını ifade ettikten sonra Avrupa'nın dinî yapısına da kısaca işaret etmek, engizisyon mantığını anlayabilme açısından gereklidir. Bu manada öncelikle Fransa ve İspanya başta olmak üzere

¹ Geniş bilgi için bkz: Barbara H. Rosenwein, *A Short History of the Middle Ages*, Canada 2009, s. 21-61.

² Çağların bu şekilde ayrımının yapılması esasında pek çok tarihçinin kabullenemediği bir durumdur. Ancak buna rağmen kullanımı bir şekilde sürmektedir: 'Ortaçağ, Yeniçağ vb. gibi bir takım tasnifler alışlageldiği üzere tarihçiler tarafından vaktiyle yapılmış; XIX. asırda ve bugün de hala kullanılıyorsa da, hiçbir manası olmayan sun'î zaman ölçütleridir.' Şahin Uçar, *Tarih Felsefesi Meseleleri*, İstanbul 1997, s. 113.

**Haçlıların
İstanbul'u
işgali 1204**

tüm Avrupa'da Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin birlikte yaşama keyfiyetlerini, en azından birkaç misalle ortaya koymak istiyoruz.

Ortaçağ'ın en önemli siyâsî-dinî hâdiselerinden birisi şüphesiz Haçlı Seferleri'dir. Seferlerin hedefinde bulunan unsurların belirlenmesinde her ne kadar kilise çok büyük bir öneme sahipse de, manevî sebeplerin yanı sıra maddî sebeplerin de buna dâhil edilmesi bir o kadar elzem görünmektedir. Soyluların servet hırsı ya da Avrupalıların başta Selçuklular olmak üzere Türkleri yani bir bakıma Müslümanları, toprakları için tehdit olarak görmesi, söz konusu seferlerin başlamasına ve üç yüz yıla yakın bir süre aralıklarla devam etmesine zemin hazırlamıştır.

Son haçlı seferinin düzenlenmesinden sonra seferlerin bilhassa dinî alanda istenileni vermediğinin anlaşılmasını, ilk olarak belirtmek gerekir. Zira kurulacak olan ve hatta kurulmuş olan engizisyon mahkemelerinin bu etkenle doğrudan ilgisi bulunmaktadır.